

ონისე ბანკელაძე

ცხოვრებისეულ და მხატვრულ რეალობათა ურთიერთმიმართებისათვის

ცნობილია, რომ ჩვენი სახელოვანი რომანტიკოსი პოეტი გრიგოლ ორბელიანი რუსეთ-კავკასიის ომების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურაც გახლდათ. „მამათა და შვილთა“ დაპირისპირებისას მონღენილად შეახსენა კიდეც „უმაღლურ შვილებს“ საკუთარი დამსახურების შესახებ:

„მამანი თქვენნი, თავის დროს ძენი,
თავის დროს იყვნენ სახელოვანნი!
ოსმალ-სპარსები, დალისტნის მთები,
ქებით გეტყვიან დიდთა მათ საქმეს“.

სათანადო წყაროების მიხედვით, პოეტი-გენერალი აქტიურად მონაწილეობდა საომარი ოპერაციების წარმართვაში, პირისპირ შეხვედრია მოწინააღმდეგე ძალთა თავკაცებს, მათ შორის განთქმულ ჰაჯი-მურატსაც, რომლის სახელი მთაში „ბავშვმაც კი იცოდა“. იგი ხომ თავიდან შამილის ერთ-ერთი სახელოვანი ნაიბი, მთავარი საყრდენი იყო, მაგრამ მერე პირადი მტრობის საფუძველზე გამოიჭედა და რუსებს მიეცა, თუმცა ვერც მათ შეეთვისა, უკან დაბრუნება გადაწყვიტა, რის მცდელობასაც შეეწირა კიდეც.

„დაღესტნის მთებმა სამარადისოდ აღიბეჭდა გულზე თავისი მამაცი, თავისუფლებისმოყვარე შვილის ხსოვნა, მაგრამ თუკი ამ პიროვნების სახელი არათუ კავკასიასა და რუსეთს, ლაშის მთელ ქვეყნიერებას გადასწვდა. ეს ძირითადად მაინც დიდი რუსი მწერლის ლევ ტოლსტოის „ჰაჯი მურატის“ დამსახურებაა.

ლ. ტოლსტოის ყურადღება შემთხვევით არ მიუბჟურია ამ ხანგრძლივი და საკვირველი ომის (ერთი მუჟა მთიელების ხანგრძლივი, უმაგალითო წინააღმდეგობა ვეება იმპერიის ომებში ნაწრთობ ძალებთან) პერიპეტეებს. მას თურმე თავიდანვე აინტერესებდა და აღელვებდა კავკასიური თემატიკა, მერე კი პირველივე შესაძლებლობისას ჩვენს მხარეს მოაშურა (ერთხანს თბილისშიც ცხოვრობდა) და, მაშინდელი არისტოკრატიის ჩვეულებისამებრ, სამხედრო სამსახურშიც შესულა. ასე რომ, ლ. ტოლსტოი, თავისი პირდაპირი მოვალეობის მიხედვით, დამპყრობლის მხარეზე დგას, მაგრამ რეალობა სულ სხვაგვარია: მას აშკარად უჭირს ფუქსავატ და „სახელსა“ და დაწინაურებაზე დახარბებულ ოფიცერთა წრისათვის ფეხის აწყობა (რაც კარგად ჩანს „კავკასიური ციკლის“ მოთხრობებშიც). სამაგიეროდ, უბრალოდ ჯარისკაცებთან, კაზაკებსა და მთიელებთან იოლად პოულობს საერთო ენას, ეცნობა ადგილობრივთა ყოფა-ქოვრებას, ზნე-ჩვეულებებს, ზებირ გადმოცემებს.

მას შემდეგ ათწლეულები გავიდა. ლ. ტოლსტოი უკვე საყოველთაოდ ცნობილი რომანების ავტორია. კავკასიური თემატიკა კი თითქოს მიინაწვლა კიდევ და აი, მოულოდნელად, ერთი შემთხვევის გამო — ახლად მოხსულ ველზე გავლისას მიწიდან სახნისისგან ამოგლეჯილი, დამტვრეულ-დაჩეჩკვილი, მაგრამ მაინც ცოცხალი და საყვავილოდ შემზადებული ბირკავას ბუჩქი დაუნახავს. ძველმა მოგონებებმა მთელი ძალით იფეთქა: „რა ენერგიაა, — გავიფიქრე მე, — ყველაფერი დაამარცხა ადამიანმა, მილიონობით ბალახი მოსპო, ეს კი მაინც არ ნებდება და თვალწინ ჰაჯი მურატის სახე დაუდგა.“

ამ ვრცელ მოთხრობაზე მწერალს დიდხანს უმუშავია. ადარებდა და ამოწმებდა ისტორიულ წყაროებს, შოიძია ოპის მონაწილენი, ტექსტს დიდხანს ხეწდა, აშალაშინებდა. შედეგად სათანადო აღმოჩნდა, თითქოსდა საკუთარი თვალთ უყურებ აღწერილ სცენებს, გაღელვებს ბედი მთავარი გმირისა, რომლის სახეც, ავტორის საყოველთაოდ ცნობილი მკაცრად რეალისტური ხელწერის მიუხედავად, მაინც იდეალის სიმალღეზეა აყვანილი.

მოთხრობამ თვით ტოლსტოის შემოქმედებაშიც განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა. მარტო თომას მანისეული შეფასება რად ღირს, რომელიც მზადაა საკუთარი „უმწეობა“ აღიაროს ამ დიდებული ქმნილების წინაშე.

და აქ კვლავ გრიგოლ ორბელიანს ვუბრუნდებით, კერძოდ, მის ერთ პირად წერილს, რომლითაც იგი თავისი ოჯახის წევრებს ატყობინებს, თუ რა შეფუთვალა ჰაჯი მურატს: „პაპაჩემო, ირაკლი ბანი არც დედაკაცებს ეომებოდა და არც იპარავდა ცხვრებსა-მეთქი და არც მე ვიქ მაგგვარ შესარცხვენელ საქმესა-მეთქი. მე, როგორც კაცი, ისე შეგხვდები ხმალამოდებული ამგარად, დღისით მეიდანზე და მსგ თავს ჩალმიანად მოგგლეჯ, თუ არ გამექცევი, როგორც ბატლაიში, ზირანას, ზოჯალმაქის და ქუთიშაში-მეთქი“.

მართლაც, ძნელია ამ წერილში გატარებული აზრი ყოველივე ზემოთქმულს შეეუთავსოთ, მაგრამ მაინც არ უნდა დაგვრჩეს ცივი წყლის გადასხმის შეგრძნება! რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, გრიგოლ ორბელიანსაც შეიძლება ჰქონდეს სიმართლის პრეტენზია. რანაირაც არ უნდა იყოს ჩვენი ამჟამინდელი დამოკიდებულება ამ ომისა და მისი მიზნების მიმართ, გრიგოლისათვის იგი მაინც სასახლო ასპარეზია. მას ჩვენი მიწა-წყლის არაერთგზის ამოხრებელი მოძალადისათვის სამაგიეროს გადაბდის საშუალება მიეცა და ამ შესაძლებლობას სათანადოდ იყენებს. აღბათ რაღაც კონკრეტული მიზეზიც ჰქონდა ჰაჯი მურატის ამგვარი შეფასებისათვის (სულაც არ გვინდა, მის კეთილსინდისიერებაში ეჭვი შევიტანოთ), ან რა ვასაკვირია, მაღალჩინოსანმა მეთაურმა, სახელოვან წინაპართა ამაღმა შოამოშავალმა თუნდაც სახელგანთქმულ მოწინააღმდეგეზე ამგვარი აღმატებული ტონით ისაუბროს.

ისე კი, ეს მაინც ერთი, ვიწრო მხარეა იმ მრავალპლანიანი საკითხისა, რომელიც პერსონაჟისა და ავტორის ურთიერთმიმართებას გულისხმობს. ლ. ტოლსტოი ხომ, მიუხედავად მისი საყოველთაოდ ცნობილი ფხიზელი,

„დამთრგუნველობამდე დასული“ რეალისტური მანერისა, მაინც ახალ მხატვრულ სინამდვილეს ქმნის და მისი გმირებიც, ბუნებრივია, საკუთარი თვალსაზრისის პრიზმაში არიან გარდატეხილნი. აქ კი სულ სხვა კანონები მოქმედებს, რაც, მეტ-ნაკლები დოზით ისტორიულ თემატიკასთან დაკავშირებითაც ძალაში რჩება. ამგვარ შემთხვევაში შეიძლება ცნობილი ფაქტებისა და პიროვნებების მწერლისეული გააზრება არც დაემთხვეს სხვათა მოსაზრებას, მაგრამ კალმის ჭეშმარიტ ოსტატთა ხელში ეს საშიშროებაც იხსნება – ცხოვრებისეული სინამდვილე არცთუ გადაულახავი ბარიერია მხატვრული რეალობისათვის და იგი შეიძლება მასალის, „ნივთიერი ინვენტარის“ ფუნქციით შემოიფარგლოს. ჭერ კიდევ როდის შეუნიშნავს ჩვენს ბრძენ წინაპარს: „არა დიდ იყავი აქილევსი, არამედ დიდსა მიემთხვიე მაქებარსა უმიროსს“. ეს შეგონება შეიძლება უნივერსალური ხასიათისა არ იყოს (ზომ მომხდარა, რომ დიდ „აქილევსებს“ „ჰომეროსნიც“ შესაფერისნი გამოსჩენიათ), მაგრამ ერთგვარი საფუძველი ნამდვილად გააჩნია.

დამოწმებული ლიტერატურა

- გრ. ორბელიანი, 1959 – გრ. ორბელიანი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1959.
 ლ. ტოლსტოი, 1967 – ლ. ტოლსტოი, კავკასიური მოთხრობები, თბ., 1967.
 ეურნ. „ჩვენი მწერლობა“, №8, 2010.

ONISE BANDZELADZE

ON RELATIONSHIP BETWEEN REALITIES OF LIFE AND ART

It has been widely acknowledged that the realities of life and art are absolutely different phenomena. There is no equivalence between the two due to the specificity of artistic thought even when describing adventures of famous personalities or discussing historical issues. At the same time, the reality of life itself is sometimes evaluated and expressed through a differing and contradictory point of view.

We believe, the proposed example is an interesting case of perceiving a character from different perspectives.